ПАЛІТЫЧНЫ ПАРТРЭТ

Анатоль МЯСНІКОЎ

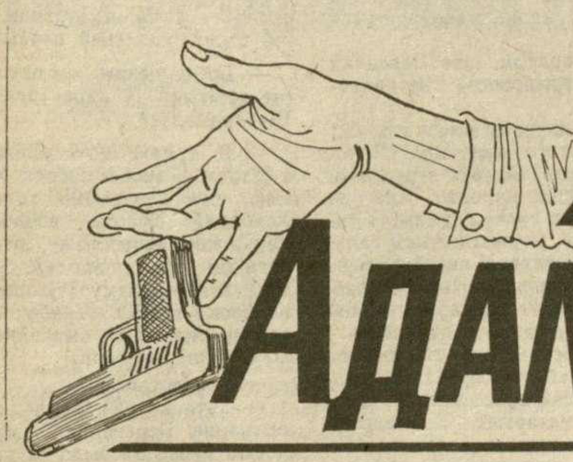

Язэп Адамовіч

22 красавіка 1937 года з Уладзівастока ў Маскву ішоў цягнік. Звычайны пасажырскі састаў, якія спяшаліся ў сталіцу штодзённа. Усе вагоны былі запоўнены да адказу: паветраных і іншых зносін паміж сталіцай і Далёкім Усходам тады не было, а па справах у Маскву трэба было многім і вельмі многім — сотням, калі не тысячам людзей.

Розныя пасажыры — і па паходжанню, і па сацыяльнаму становішчу, і па палітычных поглядах — знаходзіліся ў вагонах. Але амаль што ўсе трымаліся аднолькава — неяк панура, маўкліва, нават падазрона глядзелі адзін на аднаго. Такі быў час...

У адным з вагонаў ехаў чалавек — сярэдніх гадоў, прыгожы і стройны. Нічым не вызначаўся ён сярод іншых. Толькі, бадай, часцей выходзіў у тамбур, падыходзіў да акна і задумённа глядзеў — не на краявіды, што адкрываліся позірку за сцяной вагона, а некуды ў далячынь...

Дзесьці на паўдарозе паміж Уладзівастокам і Масквой ён у чарговы раз выйшаў у тамбур. Быў адвячорак. Мужчына зноў аддаўся сваім думкам.

«А сёння, між іншым, дзень нараджэння Леніна — раптам падумалася яму. — Колькі б гэта было Ільічу? Шэсцьдзесят сем... Усяго толькі шэсцьдзесят сем! А яго ўжо трынаццаць гадоў няма з намі...»

Леніна ён бачыў — і не адзін раз. Слухаў яго палымяныя прамовы, быў у яго на прыёме. Спрачацца — не спрачаўся, хоць калі-нікалі не супраць быў уставіць рэпліку, не пагадзіцца з Ільічом. Але стрымліваўся, маўчаў: Ленін быў і старэйшым, і больш аўтарытэтным, ды і іншыя, хто прысутнічаў на з'ездзе, сустрэчы ці гутарцы, маўчалі, затаіўшы дыханне слухалі правадыра...

Доўга тым адвячоркам успамінаў і думаў пасажыр цягніка. Нібы ў калейдаскопе, прамільгнула перад вачыма ўсё яго асабістае жыццё. То ён станавіўся суровым, задуменным; то раптам на твары з'яўлялася ўсмешка — прыгожая, прыемная і непаўторная...

Непаўторная, як і ўсё яго жыццё.

...На сваё месца ў вагоне ён не вярнуўся. Не прыбыў ён і на месца прызначэння, куды павінен быў з'явіцца, — у адзін з аддзелаў Народнага камісарыята ўнутраных спраў СССР...

Адна з ціхіх і зусім непрыкметных вуліц горада Барысава носіць імя гэтага чалавека. На доме нумар адзін, як і належыць па традыцыі, устаноўлена мемарыяльная дошка, якая сведчыць, што вуліца названа імем Язэпа (Іосіфа) Аляксандравіча Адамовіча, савецкага партыйнага, дзяржаўнага і ваеннага дзеяча, былога старшыні Саўнаркома БССР, члена Рэўваенсавета СССР.

Тут, у горадзе на Бярэзіне, Язэп Адамовіч нарадзіўся. Яго бацькі — Аляксандр Іванавіч і Ганна Рыгораўна былі шчырымі, сумленнымі і працавітымі людзьмі. Рабочы высокай кваліфікацыі Аляксандр Адамовіч у маладосці працаваў ліцейшчыкам на ліцейным заводзе, потым — па найму мадэльшчыкам на кафельных заводах і гліняна-посудных фабрыках у Мінску і Нова-Барысаве, Крупках і нават Тыфлісе.

Рэвалюцыя 1905 года не прайшла міма сям'і Адамовічаў. За ўдзел у рэвалюцыйных сходках і дэманстрацыях Аляксандр Іванавіч быў вымушаны жыць у Барысаве пад наглядам паліцэйскіх і жандараў, рэгулярна прыходзіць да іх на ўчасткі і фіксаваць сваю прысутнасць «на месцы». У 52-гадовым узросце ён захварэў тыфам і памёр. А яшчэ раней — у 40 гадоў памерла і Ганна Рыгораўна, пакінуўшы сіротамі сямёра дзяцей — адзін другога меншых.

Язэпка быў з малодшых братоў і сясцёр. Ледзь толькі споўнілася яму 10 гадоў, як бацька ўзяў яго з сабой на фабрыку. Нібы адчуваў Аляксандр Іванавіч, што неўзабаве, праз які год-другі, давядзецца малому самастойна зарабляць на хлеб. Летам падлетак працаваў, а зімой — вучыўся. Такім вось чынам у 12 гадоў і змог скончыць двухгадовую царкоўна-прыходскую школу ў Нова-Барысаве.

Здатным майстрам, ні ў чым не ўступаючым бацьку ў майстэрстве і спрыце, стаў яшчэ раней, чым Язэп, і яго старэйшы брат Уладзімір. Аднак лёс наканаваў Уладзіміру Аляксандравічу іншы жыццёвы шлях: пасля перамогі Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі ён звязаў сваю біяграфію з Чырвонай Арміяй. Стаўшы вайскоўцам, Уладзімір Адамовіч даслужыўся да генеральскага звання, мужна змагаўся з ворагамі на франтах грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў. Ён памёр у 1961 годзе, так і не даведаўшыся аб трагічным лёсе малодшага брата.

У пачатку імперыялістычнай вайны Язэпа мабілізавалі ў царскую армію. 19-гадовага юнака накіравалі ў запасны лейб-гвардзейскі полк, які размяшчаўся ў знакамітым Царскім Сяле. Язэп праходзіць падрыхтоўку на спецыяльных афіцэрскіх курсах і ў самым канцы таго ж 1915 года атрымлівае званне малодшага ўнтэрафіцэра. У саставе маршавай роты юны вайсковец накіроўваецца на перадавыя пазіцыі — на Паўднёва-Заходні фронт.

Ён ваяваў смела і мужна, часам проста адчайна. Тры баявыя ўзнагароды, атрыманыя ў такім узросце, — Георгіеўскія крыжы чацвёртай, трэцяй і другой ступеняў — гаварылі самі за сябе.

Там жа, на фронце імперыялістычнай вайны, Язэп уцягваецца ў рэвалюцыйныя гурткі.

У канцы 1916 года Адамовіч быў паранены і накіраваны на лячэнне ў Харкаў. Там і застала яго Лютаўская рэвалюцыя 1917-га. Адамовіч вядзе сярод салдат актыўную растлумачальную работу, і тыя неўзабаве выбіраюць яго ў састаў палкавога камітэта і адначасова — у Харкаўскі гарадскі савет. Але як палітычна «ненадзейнага», рэвалюцыянера і падбухторшчыка салдат, толькі-толькі залячыўшага раны Язэпа зноў накіроўваюць на фронт — на гэты раз на румынскі. Там яго выбіраюць у састаў салдацкага камітэта, розных іншых грамадскіх вайсковых фарміраванняў.

У верасні 1917 года Адамовіча перавялі ў каманду разведчыкаў у 11-й арміі Паўднёва-Заходняга фронту. У баях за горад Брады ён павёў сваё падраздзяленне на братанне з салдатамі Аўстра-Венгрыі. Аўтарытэт Язэпа ўзрос яшчэ больш. Тады ж ён стаў членам групы сацыял-дэмакратаў-інтэрнацыяналістаў, што ўзнікла ў адзінаццатай арміі.

1—13 ліпеня 1917 года Часовы ўрад зрабіў спробу ажыццявіць наступленне войск Паўднёва-Заходняга фронту з мэтай умацаваць сваё становішча і аслабіць уздзеянне на масы бальшавікоў, якія выступалі супраць імперыялістычнай вайны. Такое было патрабаванне саюзнікаў. Аўстра-германскія войскі аднак нанеслі контрудар і ліпеньскае наступленне скончылася паражэннем рускіх. Гэта выклікала незадавальненне і працоўных, і саміх вайскоўцаў. Апошнія пачалі вяртацца дадому.

Дэмабілізаваўшыся з арміі, вярнуўся ў родны Барысаў і Язэп Адамовіч. Пагалоска аб аўтарытэце маладога чалавека дайшла і да радзімы, і яго прызначылі сакратаром мясцовага Саўдэпа. На двары быў ужо снежань 1917-га. Толькі папрацаваць яму доўга не давялося: набліжаліся войскі кайзераўскай Германіі. Ад галоўнакамандуючага Заходняга фронту Аляксандра Мяснікова, з якім Адамовіч быў ужо знаёмы асабіста, ён атрымлівае адказнае заданне: патапіць у Бярэзіне зброю, што не паспелі вывезці з Барысава. Язэп выконвае яго.

І зноў — армейская служба. У нанава сфарміраванай Смаленскай батарэі Язэпа прызначаюць старшыной. Толькі на гэты раз служба насіла не столькі армейскі характар, колькі арганізацыйны: яна вымушала арганізоўваць людзей у новыя падраздзяленні Чырвонай гвардыі. Неўзабаве галоўнакамандуючы Заходняга фронту А. Мяснікоў асабіста даручае Адамовічу фарміраваць атрады Чырвонай Арміі для падаўлення мяцяжоў і выступленняў супраць Савецкай улады.

У Смаленскай батарэі, між іншым, сышліся вайсковыя шляхі-дарогі братоў Адамовічаў — Уладзіміра і Язэпа. Яны не толькі дзейнічалі разам, але і раіліся, падказвалі адзін другому, як паступаць у тым ці іншым канкрэтным выпадку. Малодшы з іх — 21-гадовы Язэп — меў у гэтым асаблівую патрэбу.

У студзені 1918-га ён звязвае свой лёс з партыяй бальшавікоў. Баец-камуніст, Адамовіч шмат зрабіў па фарміраванню новых вайсковых падраздзяленняў, што накіроўваліся прама на фронт. У прыватнасці, ён укамплектаваў людзьмі цэлы кавалерыйскі дывізіён для 35-га «жалезнага» палка, які потым уліўся ў Першую Конную армію. Тым палком, між іншым, камандаваў таксама наш зямляк Барыс Гарбачоў.

Іх лёсы і жыццёвыя дарогі такія падобныя, яны перакрыжоўваліся шмат разоў. Барыс Сяргеевіч Гарбачоў нарадзіўся ў 1892 годзе ў вёсцы Забалацце Рагачоўскага павета Магілёўскай губерні, у простай сялянскай сям'і. Быў парабкам у пана, працаваў на чыгунцы. У пераломным лютым 1917-га ён уступае ў партыю Леніна. Як і Язэп Адамовіч, Гарбачоў карыстаўся вялікай павагай і аўтарытэтам сярод байцоў. У маі 1917-га па спісе бальшавікоў яго выбіраюць у Мінскі Савет. Неўзабаве Барыса накіроўваюць у Ігуменскі павет, дзе, стаўшы ваенным камісарам, ён змагаецца за ўстанаўленне Савецкай улады. Потым арганізоўвае чырвонагвардзейскі атрад, з якім удзельнічае ў барацьбе з антысавецкім мяцяжом корпуса Доўбар-Мусніцкага і нямецкімі акупантамі. Пасля камандавання палком, які сфарміраваў для Гарбачова Адамовіч, кіраўніцтва Першай Коннай на чале з С. Будзённым і К. Варашылавым давярае яму кавалерыйскую брыгаду...

Летам 1918 года абласны рэвалюцыйны камітэт Смаленска вылучае Язэпа Адамовіча на пасаду памочніка начальніка гарнізона і каменанта горада. Літаральна ж праз месяц-другі ён атрымлівае новае прызначэнне — становіцца начальнікам гарнізона і губернскім ваенным камісарам. Паралельна Адамовіч працуе ў партыйных органах Смаленска, з'яўляецца членам губкома ВКП(б), а пазней і сакратаром гарадскога камітэта партыі. У Смаленскім абласным партыйным архіве мне даводзілася бачыць пратаколы сходаў і пасяджэнняў сакратарыята, падпісаныя Язэпам Аляксандравічам.

1918—1919 гады азнаменаваліся шматлікімі контррэвалюцыйнымі мяцяжамі ў многіх раёнах Смаленскай, Віцебскай, Мінскай, Магілёўскай губерняў. Ваеннаму камісару Адамовічу вельмі часта прыходзілася адкладваць у бок важныя і адказныя справы, каб узначаліць атрад, які накіроўваўся на падаўленне таго ці іншага выступлення ворагаў Савецкай улады. Гісторыя зафіксавала цэлы шэраг буйных паўстанняў у Заходняй вобласці, ліквідаваных пад непасрэдным кіраўніцтвам Язэпа Аляксандравіча. Гэта паўстанне пад кіраўніцтвам Жыгалава (актыўнага памочніка Барыса Савінкава), паўстанне ў Дзямідаўскім уездзе, і, вядома ж, ліквідацыя стракапытаўскіх банд у Гомелі.

Гэта антысавецкае выступленне 67-га і 68-га палкоў 8-й стралковай дывізіі ўспыхнула ў Гомелі 24 сакавіка 1919 года. Ім кіраваў эсэр Стракапытаў. Палкі фарміраваліся пераважна з сялян Тульскай губерні, сярод іх было шмат заможных вяскоўцаў. У студзені таго ж 1919-га яны былі расквартаваны ў Гомелі. Чырвонаармейцы жылі ў надзвычай дрэнных умовах, іх абы чым кармілі, ды і палітыка-выхаваўчая работа ў палках вялася слаба. Гэта і выкарысталі ў сваіх мэтах эсэры. 19 сакавіка 68-ы полк накіравалі на фронт, але ў першым жа баі ён пацярпеў паражэнне. Эсэры падбухторылі байцоў пакінуць баявыя пазіцыі і тыя разам з 67-м палком са станцыі Калінкавічы вярнуліся назад у Гомель. Незадаволенасць узрастала, і вечарам 24 сакавіка мяцежнікі захапілі спачатку чыгуначны вакзал і тэлеграф, а потым і артылерыйскі склад, шэраг савецкіх устаноў. Атрад членаў ВЧК і міліцыі сумесна з партыйнымі і савецкімі работнікамі (усяго каля 150 чалавек), узброіўшыся вінтоўкамі і адным на ўсіх кулямётам, заняў абарону ў гасцініцы «Савой» і на працягу сутак аказваў мяцежнікам супраціўленне. Сілы аднак былі далёка не роўныя і атрад вымушаны быў здацца.

26 сакавіка Стракапытаў захапіў Рэчыцу і ад імя самазванага «паўстанскага камітэта Палесся» звярнуўся да насельніцтва з заклікам выступіць супраць Савецкай улады. Сябе ж самазванец абвясціў камандуючым 1-й арміі Расійскай рэспублікі. Аднак насельніцтва не падтрымала яго. Асабліва выразна зразумелі людзі намеры стракапытаўскіх банд, калі без суда і следства былі расстраляны М. Білецкі, С. Камісараў, І. Ланге і іншыя партыйныя і савецкія работнікі.

(Працяг будзе).

З поўным тэкстам дакумента можна азнаёміцца ў бібліятэцы